
*П.М.Лісовський,
кандидат філософських наук,
доцент кафедри соціології УА ІСНіС МАУП*

ЖИТТЄЗДАТНІСТЬ ІНТЕЛЕКТУАЛІЗМУ ЯК ДУХОВНО-ЦІННІСНИЙ СПОСІБ ЗДІЙСНЕННЯ МУДРОСТІ

Сучасні інтелектуальні практики застосовують різноманітні інформаційні технології, що значною мірою змінюють ставлення людини до природи і світу. Такий ціннісний ресурс (інформаційний, енергетичний, матеріальний) для людини стає певною лабораторією, де відбуваються відповідні експерименти та перетворення. Втім, саме за обставин назрілої глобалізації ризиків можлива катастрофа планетарного масштабу, оскільки зростання потужності когнітивного інструментарію сучасної науки стає все більш небезпечним та непередбачуваним. Тому і розгортаються в соціумі актуальні дискусії щодо проблеми безпеки досліджень, породжених новим етапом в інтелектуальній практиці наукових експериментів.

Найстрашніша загроза для антропосфери (біосфери, ноосфери) – це ядерна енергія, але у ХХІ ст. інтелектуальна сила науки починає опановувати такі енергії, втрата контролю над якими містить у собі небезпеку, що значно перевищує всі відомі у ХХ ст., оскільки загроза охоплює весь планетарний соціум. Суттєві інтелектуальні перетворення відбуваються в таких сферах, як нанотехнології, молекулярна біологія, космофізика, гена інженерія, інформаційно-комп'ютерні та мережеві технології.

Активні дискусії в науці відбуваються в зв'язку з винаходами в радіоелектроніці, молекулярній біології. Ця остання пов'язана з теорією технологічної сингулярності, зорієнтованої на поліпшення розумових здібностей мозку.

Розвиток комп'ютерних технологій, інформаційних мереж відкриває перед людиною безмежні можливості таких технологій, як штучний інтелект, віртуальна реальність Інтернету. Саме такі інтелектуальні практики, що відбуваються на базі супертехнологій, потребують філософського переосмислення. В результаті виникає питання, якою може стати наука для планетарного соціуму. Тому існує нагальна потреба в проведенні соціально-філософських

експертиз для науково-технічних проєктів, пов'язаних з розвитком високих технологій, що мають також вплив на соціальну сферу. Гуманістичні орієнтири стають вихідними у визначенні стратегій інтелектуального пошуку і формуванні нового вигляду техно-гуманітарного балансу.

За цих умов важливою ознакою сучасних інтелектуальних експериментів стає небезпечність та потенційна можливість викликати глобальну катастрофу. Тому безсумнівним стає факт визнання відповідальності інтелектуалів за ті негативні процеси, що можуть виникнути у процесі інтелектуальної практики. Отже, актуалізується завдання сучасних інтелектуалів: формування такої духовної свідомості вчених, яка б змогла протистояти катастрофічним наслідкам для людства. Саме людський розум прагне гідного життя, оскільки прагне все знати, ясно бачити, гостро відчувати, а значить – жити.

Адже, дійсно, жити в абсурдному світі, без віри, надії та любові, без життєво мудрих перспектив та оптимізму не лише важко, а й фактично неможливо. Як вважає А. Камю, «щоб уникнути смерті духа за таких умов, людина повинна бути творчою. Абсурдна людина не прагне пояснити дійсність і вирішити конкретні проблеми. Її творчість полягає у випробуванні самої людини та описуванні того, що вона бачить і переживає. Коли людина творить, вона виражає те, що в ній закладено, вона зустрічається з самою собою та власними істинами. Творчі сили, які дрімали в людині, породжують бунт, повстання проти світу та його недоліків. Бунтуюча людина вирішує творчо змінити себе та світ, щоб повернути в нього красу, що сяє з внутрішнього світу людини, і все, що з нею пов'язане. При цьому, соціального відчуження зазнають ті інтелектуальні практики, що модифіковані страхом і чуттям невпевненості в своїх легалізованих діях. Саме за умов власної індивідуальності та самодостатності, коли людина осягає свою ідентичність у свободній волі, з огляду справедливості виникає необхідність усвідомлення своїх прав [1].

Адже, як пише Сартр, «поки люди бояться Бога, вони забувають зазирати всередину самих себе; в цьому й полягає секрет влади богів та царів: людина не знає, що вона сама – свобода» [2, 324]. Іншими словами, філософія екзистенціалізму прагне звільнити людину від міфічних страхів, що знаходять своє місце у вигляді певного божественного промислу: казкових оповідей, легенд тощо, оскільки антропоморфний Бог – це символ страху, який відчувають перед ним люди.

Вибудовуючи ієрархію цінностей – від матеріальних до соціальних і далі до ідеальних (сакральних, духовних), – можна помітити, що матеріальні засоби виробництва, а також соціально-управлінські технології служать інструментами духовних цінностей. Щодо цього необхідно мудро рефлексувати дійсні задуми реформаторів духу, що спираються на інтелектуальні архетипи людської природи.

Виникнення цивілізацій посилює роль і значення біосоціальної людини. Через це «висококонкурентні соціальні системи, що мають певні ментальності (меми, культургени, етоси, моральні устої) та цінності, на яких вони ґрунтуються, в умовах глобалізації поширюють свій вплив і контролюють найважливіші людські та інтелектуальні ресурси» [3, 3–30]. Отже, самі цінності як цілісність у своєму духовному аспекті зазнають еволюційного відбору в процесі конкуренції з системами цінностей інших соціумів. Проте кожна інтелектуально розвинена людина не повинна забувати про можливість критичного осмислення своєї приналежності в соціумі, що ієрархічно визначена відповідною спільнотою.

Визначаючи *інтелектуалізм як основу емоційно-сміслових людських уподобань в феноменології мудрості*, варто акцентувати увагу на кризі ідентичності в сучасних умовах глобалізму. Кожен із нас хоче бути почутим, оскільки інтелектуальна індивідуальність потребує для цього власної волі та свободи, гідності та чесності. На цьому тлі зростає відмова від зневаги та прихованого примусу, насильства. Таким примусом сьогодні постає соціальна реклама, що певною мірою руйнує інтелектуальну ідентичність та справедливість до себе та світу. Тож несправедливим є сучасне суспільство, в якому зневажені ті права людей, які здаються їм невід’ємними. Несправедливість – це те, що породжує не лише ірраціональний (емоційно-чуттєвий) дискомфорт, а й численні як міжособистісні, так і міжцивілізаційні конфлікти. Отже, саме інтелектуальне спілкування є передумовою індивідуальної та колективної ідентичності. При цьому, важливим онтологічним моментом у сучасних інтелектуальних практиках має бути розуміння свободи як саморефлексії внутрішньої автономії спокою особистості, держави та суспільства, де деонтологічні засади служать найвищим моральним законом.

Як вважає В.Соловійов, «хай кожен думає, як хоче, і говорить, що думає, – це так! Але якщо він претендує на те, щоб його переконання здобули загальне визнання, йому слід відстояти їх в інтелектуальному

змаганні, що ґрунтується на довірі до кожного людського розуму. І що найістотніше, прихильник заново народженої, строгої толерантності висуває цю вимогу, насамперед, до самого себе» [4, 56]. Іншими словами, толерантність як духовно-ціннісна складова є вихідним моментом в інтелектуальних практиках, що потребує волі, свободи, терпимості тощо. Толерантність постає як вимога інтелектуальності (практичного розуму), оскільки з огляду справедливості базується на загальному правилі деонтологічного контексту. Йдеться не лише про звичайну інтелектуальну цікавість до Іншого, а про готовність кожного, хто живе поряд, уживатись з цим Іншим, уживатись із чужою ідентичністю (власністю, приналежністю), з чужими поглядами, культурою, а отже, – з іншими світами, з іншими способами життя, іншими цивілізаціями тощо. Але головне при цьому – не втратити власне внутрішнє «Я» як соціальний портрет особистості на основі усвідомлення значущості та цінності цього шляхетного портрету. Цьому передують виховання жалю, милості, благородства, чуйності до Іншого, здатності до самообмеження й самоавтономії. Адже толерантними є ті люди, які завжди готові критично оцінювати свої думки, правильно осмислювати свій спосіб життя, не абсолютизувати свої цінності і стандарти і не намагатися насильно нав'язувати Іншим норми та правила своєї поведінки.

Саме філософія задає духовну перспективу мудрості, конструює певний ідеальний світ, що є інтелектуальним простором культури і всередині якої вона ділиться на різноманітні взаємодоповняльні форми. Розумно-доцільний характер ієрархії суспільного капіталу припускає не лише узагальнені уявлення про світовий простір, в якому здійснюються інтелектуальні практики, а й такий цілеспрямований образ, що виступає як ідеально завершений стан відповідної мети. В цьому розумінні мудрий образ інтелектуала постає результатом певних змін як в індивідах, так і в суспільстві в цілому. Так, наприклад, для драми потрібен інтелектуальний простір театру, для науки – простір лабораторії, а для культури – простір переосмислення в розумовій діяльності людини. Адже філософія фокусує свідомо-розумні прагнення людини в певній ієрархії суспільного капіталу, оскільки обмежує інтелектуальну діяльність розумом, додаючи вищий смисл у феноменології мудрості. Цей «інтелектуальний відтінок завжди повинен бути в «живому» стані, який постійно залучається для розуміння того, що відбувається сьогодні, як історія,

досвід людської думки, моралі, знання» [5, 54]. Оскільки кожна зріла ідея (думка) є справою часу, відповідно до ієрархії суспільного капіталу вона знаходить належне місце в соціумі.

За марксистською теорією суспільна сутність людини виступає як діяльна природна істота, що володіє життєвими силами у вигляді певних задатків і здібностей. До такої практичної діяльності людини філософ відносить не лише її матеріальний аспект, а й свідому ідеальну мету діяльності, оскільки праця та виробнича діяльність є ключовими на шляху до розуміння людської *культури* як духовно-ціннісного ресурсу в ієрархії суспільного капіталу мудрості та її історії. У К.Маркса такі поняття, як праця та капітал, не були суто економічними, а мали відношення до людини як творчої особистості [7]. В інтелектуальному становленні мудрої людини значна увага мислителя приділяється саме праці як колективно-суспільній діяльності. Завдяки праці в мудрій людині сформовані такі соціальні якості, як свідомість, мова, світогляд. Філософа головним чином хвилює перехід від відчуженої праці до вільної, творчої, оскільки максимальна повнота особистісної самореалізації, самоствердження і гармонії може бути забезпечена у творчому ставленні до праці. К.Маркс прагне звільнити людину від такої праці, яка руйнує її особистість, перетворює людину в річ («сировину», «товарний ресурс» тощо).

Сьогодні ми спостерігаємо саме таке масове відчуження у суспільних відносинах, а не лише відчуження класу працівників, про яких говорив К.Маркс. Наприклад, Е.Фромм у своїй характерології відносить таких людей до четвертого типу – ринкової орієнтації. Люди тепер стають об'єктами спекулятивних маніпуляцій в руках інших людей; рабами речей та умов, які створені ними самими. Відчужені відносини усереднюють індивідів, знищують їх неповторні ознаки та формують псевдоколективність. Отже, головна ідея філософії марксизму полягала в тому, що суспільна практика первинна щодо усіх видів свідомості людини і визначає її. У марксизмі ідея саморозвитку стає основою вирішення проблем людини і її духу. При цьому важливо, враховуючи досвід марксистської етики, не допустити на практиці, щоб моральні дії визначалися лише відповідно до потреб та цілей системи суспільного капіталу, а мораль не перетворилася на формалізовану структуру, в якій знову ствердиться *нігілізм*.

На наш погляд, такий нігілізм у найбільш загальному плані визначається як заперечення цінності і смислу всього суцього, позаяк

втрата смислу – це ослаблення особистісного начала в інтелектуальному розвитку людини, її самодостатності. Адже людина, яка позбавлена духовних уподобань мудрості – це вже не людина, а істота, що просто перебуває в світі. Така істота вже не здатна надати значення духовного смислу у світових практиках. У сучасному світі, наголошує Ж.Бодрійяр, нігілізм – це глибинна безнадійність і повна відсутність впевненості. Нігілістична меланхолія людей підкріплюється тим, що досвід історії останніх років ХХ ст. зруйнував всіляку надію на перемогу добра і знищення зла у світі. Саме світова політична система, зазначає Ж.Бодрійяр, спрямовує розум людини до апатії: «Для нас не залишається жодного проблеску надії, що рух речей ще матиме якийсь смисл» [8, 37].

Але у філософії сучасних інтелектуальних практик існують різні погляди на природу нігілізму. При тому, що оцінка нігілізму коливається від глибоко негативної до оптимістичної або навіть позитивної, безперечним злом вважається тільки нігілізм практичних життєвих настанов, безпосереднім наслідком чого визнається бездуховність, аморальність, відчай, а в політичному житті – анархізм, тероризм і тоталітаризм. Нігілізм думки як розвиток людського, навпаки, іноді ототожнюється з конструктивною критичністю, яка є необхідною для інтелектуального поступу. Так, німецький дослідник Р.Льовенталь [9, 34] інтерпретує граничний прояв нігілізму, а саме – німецького тоталітаризму у 1933–1945 роках, – як історичне свідчення потужного зрушення в Європі.

В інтелектуальній аргументації Р.Льовенталю позначається західноєвропейська цивілізація. Вона являє собою унікальний у всесвітній історії синтез цінностей, зміст яких належить, з одного боку, до іудео-християнського пророчого месіанізму, а з іншого, – до греко-римської античної цивілізації. До цього західноєвропейського культурного синтезу входять *віра* в автономію розуму, яка служить основою для розуміння світу; віра в неповторну цінність особистості та її права, що належать їй від самого народження; віра в можливість існування добровільних спілок, що об'єднуються на основі обов'язків, які вільно беруться для виконання родової або національної спорідненості, а не на основі віри в право і в правниче вирішення конфліктів між індивідуальною волею і суспільною необхідністю. Комбінація цих ознак виявилась настільки потужною, що здатна породити сучасний капіталізм з його інтелектуальним

зростанням у світовій практиці.

Крім того, Р.Льовенталь у духовних і соціальних зрушеннях XV–XVI ст., що призвели до жорстоких релігійних війн, вбачає щось подібне до того, що відбувалось в Європі в кінці XX ст. З одного боку, західно-європейське суспільство характеризується духовною дезорієнтацією і відходом більшості західних інтелектуалів від важливих західних цінностей, як вони розумілись дотепер (періодом «дезертирства» інтелектуалів Р.Льовенталь вважає особливо 60-ті роки минулого сторіччя), а з іншого, – такими явищами, як тоталітаризм.

Таким чином, відсутність єдиного тлумачення світу в інтелектуальних практиках, які б захищали як свідомість, так і психіку людини, є тяжкою вагою в ієрархії суспільного капіталу мудрості. Оскільки все залежить від наміру людських уподобань (добромисного чи зловмисного) та вміння правильно розпізнавати їх в життєвому світі, а саме: навмисний чи ненавмисний, прихований чи явний характер впливу у міжособистісних стосунках. Людина XXI ст. примушена жити в такому світі, де відсутня єдність та порядок [6]. З огляду на це, С.Б.Кримський висловлює таку думку: «В історії цивілізації всі етичні системи, починаючи від міфологічних поглядів та світових релігій до новоевропейського раціоналізму, виходили з концепції співвідносності добра і зла. Зло вважалось феноменом відносним, бо з погляду універсального зв'язку подій, а тим більше теодицеї, воно асоціювало добро, виявлялось здатним мотивувати його, а в деяких випадках виступати й ілюзорною маскою добра. Ця обставина дотепно виражена в «Фаусті» Гете, де диявол визначається як частина сили тої, яка фактично творячи добро, у намірах своїх бажає зла» [10, 233].

ЛІТЕРАТУРА

1. *Камю А.* Миф о Сизифе // Сумерки богов. – М.: Политиздат, 1989. – С.222–318.
2. *Сартр Ж.П.* Экзистенциализм – это гуманизм // Сумерки богов. – М.: Политиздат, 1989. – С.319–344.
3. *Попович М.В.* Теорія ментальності // Проблеми теорії ментальності. – К.: Наукова думка. – 2006. – С.3–30.
4. *Соловійов В.* Толерантність як новоевропейська універсалія // Політична думка. – 1996. – №3–4. – С.13–15.

5. Микешина Л.А. Трансцендентальные измерения гуманитарного знания // Вопросы философии. – 2006. – №1. – С.78–80.
6. Философия в современной культуре: новые перспективы (материалы круглого стола) // Вопросы философии. – 2004. – №4. – С.45–46.
7. Маркс К., Энгельс Ф. Морализующая критика и критицизирующая мораль // Маркс К., Энгельс Ф. Соч. – М.: Политиздат, 1955–1978. – Т.4. – 752 с.
8. Probleme des Nihilismus: Dokumente der Triester Konferenz 1980 / Hrag. Von Dombey H. u. Weyergraf B. – Bonn, 1981. – 127 s.
9. Lowental R. Gesellschaftswandel und Kulturkrisen: Zukunftsprobleme der westlichen Demokratien. – Frankfurt a. M., 1979. – 300 s.
10. Кримський С.Б. Запити філософських смислів. / С.Б.Кримський. – К.: ПАРАПАН, 2003. – 240 с.

Лисовський П.М. Життєздатність інтелектуалізму як духовно-ціннісний спосіб здійснення мудрості.

Визначаючи інтелектуалізм як основу емоційно-сміслових людських уподобань в феноменології мудрості, акцентуємо увагу на кризі ідентичності в сучасних умовах глобалізму. При цьому, важливим онтологічним моментом у сучасних інтелектуальних практиках має бути розуміння свободи як саморефлексії внутрішньої автономії спокою особистості, держави та суспільства, де деонтологічні засади служать найвищим моральним законом.

Ключові слова: інтелектуалізм, мудрість, ідентичність, глобалізм, рефлексія.

Лисовский П. Жизнеспособность интеллектуализма как духовно-ценностный способ осуществления мудрости.

Определяя интеллектуализм как существенное основание эмоционально-смысловых человеческих предпочтений в феноменологии мудрости, акцентируем внимание на кризисе идентичности в современных условиях глобализма. При этом важным онтологическим моментом в современных интеллектуальных практиках должно быть понимание свободы как саморефлексии внутренней автономии покоя личности, государства и общества, где деонтологические принципы служат высшим нравственным законом.

Ключевые слова: интеллектуализм, мудрость, самобытность, глобализм, рефлексия.

Lisowski P. The viability of intellectualism as a spiritual and a way to implement value-wisdom.

Defining intellectualism as the substantial basis of human emotional meaning in your wisdom phenomenology should focus on the crisis of identity in contemporary conditions of globalization. Thus, an important ontological point in modern intellectual practices should be an understanding of freedom as selfinner peace autonomy of the individual, state and society, where deontological principles serve as the highest moral law.

Key words: intellectualism, wisdom, identity, globalism, reflection.